

TROMS

Arkeologiske rapporter fra
Norges arktiske universitetsmuseum

2024

Overvåking av graving i gårdshaugen på Harstadgården, Harstad k.

Jørn E. Henriksen

UiT Norges arktiske
universitetsmuseum

Tromura 2024

Arkeologiske rapporter fra Norges arktiske universitetsmuseum, UiT Norges arktiske universitet

ISSN: 2535-4248 (elektronisk utgave)

Utgiver: Septentrio Academic Publishing, Tromsø, Norway

Redaksjon: Anja Roth Niemi og Janne Oppvang

DOI: <https://doi.org/10.7557/trm.7415>

Foto: Norges arktiske universitetsmuseum - UiT Norges arktiske universitet

Kart og illustrasjoner: Andreas Luneborg

Prosjektet er bekostet av Harstad kommune

Forsidefoto: Oversikt Harstadgårdsveien fra St. Olavsgt. Mot sørøst. Fotograf: J. E. Henriksen

Rapporten er lisensiert under en [Creative Commons Navngivelse-DeLPåSammeVilkår](#) (CC BY-SA). Lisensen tillater andre å tilpasse og bygge videre på arbeidet så lenge det krediteres og lisensieres videre på samme måte.

Overvåking av graving i gårdshaugen på Harstadgården, Harstad k.

Jørn Erik Henriksen

UiT Norges arktiske
universitetsmuseum

Lokalitet: Harstadgården

Id.nr.: 59383-1

Kulturminnetype: Gårdshaug

Undersøkelsesår:2022

Areal:

Tiltakshaver: Harstad kommune

Kommune: Harstad

Fylke: Troms

Gnr/bnr: 57/1, 1407

Koordinater: UTM Sone 33 N: 7632618 Ø: 561815 N

Feltleder: Jørn E. Henriksen

Prosjektansvarlig: Anja R. Niemi

Rapport: Jørn Erik Henriksen

Dato: 5.2.2024

Prosjektnr.: 100205101

Ephorte: 2021/3794

Aksesjonsnr.: 2024/1

Fotobase: TSAD 124

Gjenstandsbase: TS.16295

Nøkkelord: Arkeologi, feltarbeid, utgravning, utgraving, overvåking, gårdshaug, middelalder

Sammendrag

I løpet av perioden 30.5 – 17.06.2022 ble det gjennomført arkeologisk overvåking av graving til nytt vann- og avløpsanlegg, kabeltraseer m.m i et 80 m langt sammenhengende strekk gjennom gateløpene Erikstad gate – Harstadgårdsveien i Harstad sentrum. To partier av intakte kulturlag ble dokumentert som profil 1 (Harstadgårdsveien) og profil 2 (Erikstad gate). En datering fra bunnlag i profil 1, tolket som sannsynlig dyrkingslag, ble datert til merovingertid (672-774 AD). To prøver fra profil 2 ble datert til henholdsvis 1515-1640 AD og 1473-1625 AD.

Datering til yngre jernalder kan sammenholdes med dateringsresultater fra tidligere overvåkingsprosjekter og løsfunn i nærheten av gårdshaugen. Samlet er indikasjonene på utstrakt aktivitet i jernalder i gårdshaugens eldre faser sterke.

Svært mye av undergrunnen var sterkt omrotet av moderne inngrep i bakken, og ser ut til å ha rammet de delene av gårdshaugen som ble dannet i mellomalderen og senere særlig hardt. Lignende observasjoner er gjort i tidligere overvåkingsprosjekter. To dateringer fra profil 2 er samtidige med historisk belagt bosetting på stedet, og kulturlag med samme datering er påvist i et tidligere overvåkingsprosjekt. Ingen eldre faser ble påvist i disse områdene, og en mulig årsak til dette kan være at bosetting i tidlig nytid og senere ekspanderte utover kjernen i gårdshaugens bosetting i mellomalder og jernalder.

INNHOOLD

Innledning.....	1
Bakgrunnen for undersøkelsene	1
Berørte kulturminner	1
Gjennomføring	1
Forløp	2
Beliggenhet og kulturmiljø.....	2
Lokalisering	2
Øvrige registrerte kulturminner	4
Tidligere arkeologiske undersøkelser	4
Undersøkelsens relevans	5
Kultur og bosetningshistorie	5
Undersøkelsesmetode og dokumentasjon	7
Feltmetode	7
Digital dokumentasjon	7
Kildekritiske forhold	7
Observasjoner og resultater	7
Området Harstadgårdveien – St. Olavs gate.....	7
Profil 1.....	9
Området St.Olavs gate – Erikstad gate.....	10
Profil 2.....	11
Analyse	13
Prøver.....	13
Dateringer	13
Diskusjon.....	14
Funnene i lokal og regional kontekst.....	14
Bosetningshistorie.....	15
Litteratur	16
Vedlegg: dateringsrapport.....	18

INNLEDNING

BAKGRUNNEN FOR UNDERSØKELSENE

I brev av 26.06.2021 ble søknad om å gjennomføre gravearbeider i gårdshaugen sendt Troms og Finnmarks fylkeskommune, som i brev av 30.7.2021 til UM meldte om behov for faglig tilråding. Planen gjaldt en større oppgradering av VA-anlegg i Harstad by, utarbeidet av Hinnstein AS på vegne av Harstad kommune. Oppgraderingen gjaldt blant annet grøfting i eksisterende veibane for sanering/utskiftningen av rør, kummer o.a. i Harstadgårdsveien, St. Olavs gate og Erikstad gate. Dette innebar grøfting tvers over gårdshaugen på Harstadgård, Askeladden id. 59383-1 i ca. 83 meters lengde. UMs tilråding med vedlagt prosjektplan og budsjett ble sendt fylkeskommunen i brev av 24.11.2021. Riksantikvaren vedtok utgifter til særskilt gransking av jf. kulturminneloven § 10 uten merknader til prosjektplan og budsjett i brev av 16.12.21.

Innvilget søknad og vedtak om dispensasjon jf. kulturminneloven §8 første ledd ble sent tiltakshaver i brev datert 21.12.21, der spesifisering av vilkårene formulert i UMs prosjektplan er presisert.

Tiltakshavers aksept av budsjett og bestilling av oppdrag forelå våren 2022. Detaljer om avviklingen av feltarbeidet ble avtalt med tiltakshaver og entreprenørselskap gjennom direkte kommunikasjon mellom tiltakshaver og UM, og undersøkelsens ble avtalt gjennomført i løpet av fire uker fra slutten av mai og i juni.

Berørte kulturminner

Gårdshaugen id. 59383-1 ligger i Harstad bykjerne, og er angitt å strekke seg ca. 187 x 80 meter orientert NØ-SV og følger St. Olavs gate i senter av haugens lengderetning (Fig 1, Fig. 3). Gårdshaugen strekker seg inn i boligstrøk bestående av hager, eneboliger og villaer på begge sider av denne veien. Krysset mellom St. Olavs gate, og Harstadgårdsveien (mot sørøst) og Erikstad gate mot nordvest ligger i senter av gårdshaugen. Senter var beskrevet slik i ØK-registreringene 1964: «De sentrale deler av gårdshaugen omfatter St. Olavsgt. fra krysset med Erikstad gt. og videre sørover husene nr. 51 og 51B (nb! Revet!) samt 55 på østsiden, kiosken (nb! Revet!) og deler av haven til Kårbøgården på vestsiden». Moderne infrastruktur i veiene og andre inngrep har siden fjernet og forstyrret mye av gårdshaugen.

I forkant av undersøkelsen er det ikke utført forundersøkelser innenfor tiltaksområdet. Det foreligger noe kunnskap om kulturminnets utstrekning og kulturlagenes beskaffenhet. Gårdshaugens beliggenhet i senter av en by har tidligere har flere ganger innebåret at inngrep i kulturminnet har blitt tillatt under vilkår av arkeologisk overvåking.

GJENNOMFØRING

Inntil feltarbeidet startet har Keth Lind (saksbehandling), og prosjektansvarlig Anja R. Niemi (prosjektplan, budsjett og forarbeid) forberedt prosjektet. Jørn Erik Henriksen var ansvarlig for avvikling av feltarbeid, inkl. forarbeid (mai 2022) og etterarbeid november 2023.11.10.

Opprinnelig var overvåking planlagt å foregå sammenhengende over tre uker (30.5 – 17.6.2022). Det ble raskt klart at overvåking i selve krysset St. Olavsgt./Harstadgårdveien og Erikstad gate ikke var nødvendig. Dette området er fullstendig nedbygget av kummer o.l. tilhørende eksisterende VA-anlegg. Entreprenøren kunne samtidig opplyse om at deres arbeid i tilknytningen til denne infrastrukturen under veien ville bli svært tidskrevende. Det er store tekniske utfordringer forbundet med å grave grøfter i et område spekket med ledninger, rør o.a. som er i bruk og etterlates i full funksjon etter at prosjektets avslutning. I tillegg måtte arbeidet ta hensyn til trafikkavviklingen i en av Harstad bys tyngst trafikkerte gater.

I samråd med prosjektleder ble det inngått avtale med entreprenør. Arkeolog i felt foretok

befaring med entreprenørens arbeidsleder, og anviste området av traseen som måtte overvåkes med arkeolog i felt. Arbeidsleder ga beskjed når arbeidet med krysset ble fullført, slik at overvåking med arkeolog til stede kunne gjenopptas når gravingen ville berøre områder som potensielt kunne innebære inngrep i intakte deler av gårdshaugen. Overvåkingen ble dermed splittet opp i tre perioder: 30.5. -31.5. 7.-9.6. 13.-17.6.22.

Etterarbeid har blitt utført høsten 2023 av Jørn E. Henriksen, UM. Andreas Luneborg, UM har bidratt med rentegning av skisser og kartproduksjon

Forløp

Fra ankomst med hurtigbåten mandag kl. 10.00 30.5.22 til avreise med samme type båt 16.00 tirsdag overvåket tilstedeværende arkeolog grøftingen i Harstadgårdsveien, den sørøstlige delen av gårdshaugen som ble berørt av tiltaket. I hovedsak er kulturlagene sterkt omrotet av tidligere graving, men en profil mot nord (Profil 1) ble dokumentert i et område der de nedre lagene virket bedre bevart. Straks arbeidet ble videreført mot krysset til St. Olavs gate, ble det klart at alle rester av gårdshaugen er gravd bort, og AV-Installasjoner er installert i fast fjell i undergrunnen.

Jf. avtale med arbeidsleder for Brødrene Killi (entreprenørselskapet), ble overvåkingen gjenopptatt tirsdag 7.juni. Neste område av prosjektet, strekningen fra krysset inn i Erikstad gate skulle etter planen ta til da. Overvåking frem til torsdag 9.juni var resultatløs i den forstand at alle rester av gårdshaugen var fjernet ved Erikstad gates sørøstre ende, nærmest veikrysset. Eksisterende VA- anlegg og kabeltraseer var av langt mer komplisert art enn entreprenørselskapets opplysninger tilsa, og arbeidsleder varslet at grøftingen tidligst kunne gjenopptas 13. juni på grunn av de uventede utfordringene. Igjen oppsto pause i overvåkingsprosjektet, men fra 13. – 17. juni ble det øvrige av grøfting i den delen av Erikstad gate som er berørt av gårdshaugen fullført. Overvåking i denne delen av traseen berørte et område der intakt gårdshaug ble observert. Området ble dokumentert i grøftekantene mot sørvest (Profil 2). Til sammen ble det utført 10 dagsverk i felt, i tillegg til en reisedag.

Undersøkelserforholdene var gode med hensyn til værforhold, boforhold og logistikk tilrettelagt av tiltakshaver. Overvåkingen ble foretatt i nært samarbeid med mannskap ansatt av entreprenørselskapet Brødrene Killi AS. Hinnstein AS og Harstad kommune besøkte anlegget med personell i flere omganger, og kontakten med tiltakshaver var god.

BELIGGENHET OG KULTURMILJØ

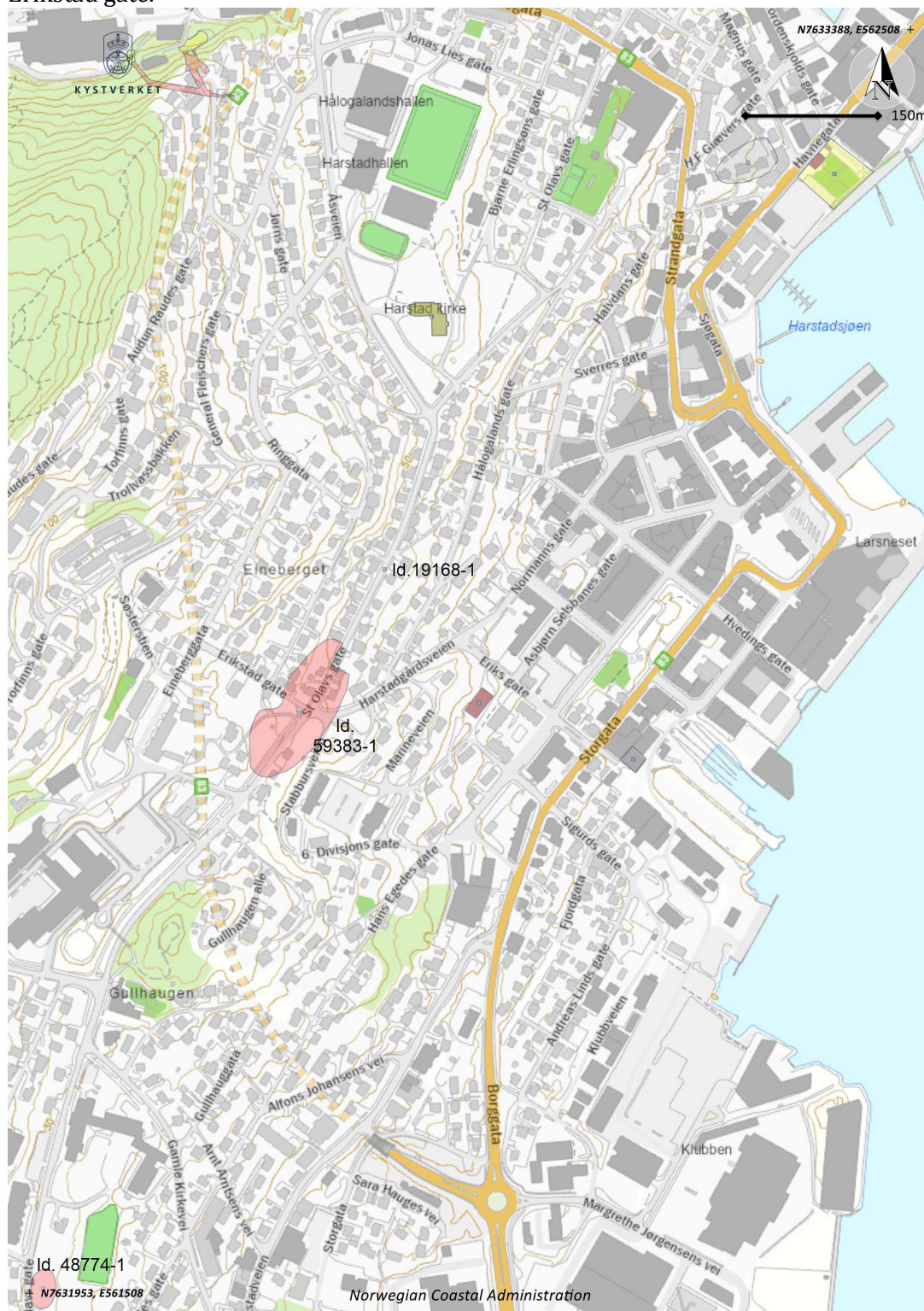
Lokalisering

Tiltaket berører ca. 35 meter av gårdshaugen i Harstadgårdveien i sørøst, videre mot nordvest gjennom krysset til St. Olavs gate, og derfra ca. 45 m nordvest i Erikstad gate. Gårdshaugen ligger midt i Harstad by.

Topografien er preget av urban bebyggelse og infrastruktur, men visse opprinnelige landskapstrekk er fremdeles godt synlige på stedet. Den delen av St. Olavs gate som gårdshaugen er berørt av ligger på en naturlig terrasse. Fra tiltaksområdet er det ennå i dag vidt utsyn ned Harstadgårdsbakken mot Harstadhamn, Harstadsjøen og Vågsfjorden mot øst og nordøst.

Harstad gikk fra å være en bakevje til å bli et senter i løpet av perioden fra Harstadhamn/Harstadsjøen ble anløpssted for dampskip i 1848, til stedet fikk bystatus i 1904. Øvre Harstadgård er kanskje selve stedet som Harstad by sprang ut fra, og bygningsmiljøet i St. Olavs gate 46 har en spesiell plass i Harstadværingers bevissthet. Navnet på byen ga seg nærmest selv, men navnet på det gjenstående av øvre Harstadgårds verneverdige bygningsmiljø kalles lokalt for Kaarbøgården, etter familien som overtok gården i 1841. Kaarbøfamilien er sterkt assosiert med enkeltpersoner som bidro vesentlig i prosessene som ledet til Harstads bystatus.

Gårdens innmark var konsentrert til den nevnte terrassen var betydelige, og Kaarbøgårdens slåttemark og kulturbeiter («Karbøjordet») var et stort, åpent kulturlandskap som ga grunnlag for gårdsdrift frem til begynnelsen av 1950-tallet. I dag ses rester av Kaarbøgårdens marker på den inngjerdede eiendommen. På andre siden av veien ligger en liten park, nordvest for berget Stabburshaugen. Stabburshaugen er en av de siste synlige knausene som tidligere brøt opp ellers sammenhengende agrart kulturlandskap. Tidligere var bosettingen i Harstadområdet konsentrert til området der grøftingen i 2022 skar gjennom gårdshaugen. Gårdene ble forsynt av en stabil vannkilde, Øvrebekken, med utspring i Harstadåsen. Bekkeløpet gikk mellom husene som eksisterer i dag, Erikstad gate 2 (Habalatigården) og St. Olavs gate 54, altså delvis under Erikstad gate.

Figur 1 Oversiktskart, Harstadgården gårdshaug (Id. 59383-1). Saurbekken gårdshaug (id. 48774-1) i sørvest. Mulig gravfelt, merovingertid i nordøst (id.19168).

Kaarbøgården er omtalt som et mønsterbruk i Nord-Norge inntil bybebyggelsen ekspanderte til gårdens innmark og jorder (Lysaker 1956). Dette står i kontrast til områdene ved sjøen (Harstadsjøen), som egnet seg svært dårlig til jordbruk, men som var stedet der naust o.l. tilhørende gårdene lå. Naustområdet var forbundet til klyngetunet med "sjøveien" som Harstadgårdsveien nå dekker. Øvrebekkens løp gikk nord for dette veifaret. Fradelingskartet av 1865 viser denne bekken, samt indirekte Sjøveiens plassering i det aktuelle tiltaksområdet, som altså lå like sør for bekken.

Figur 2 Utdrag, utskiftningskart, 1866 (Jordskifteverkets kartarkiv). Deler av klyngetunet vises, i det som er lokaliteten id. 59383-1, nordøstre del. Øvrebekken markert, omtrent der Erikstad gate og øvre del av Harstadgårdsveien går i dag

Beliggenheten nært godt jordbruksland, i kontrast til kupert, vassjuk og dårlig mark nær strandsonen gjorde trolig området til gårdshaugen id. 59383-1 til et naturlig sted å lokalisere klyngetunet som samlet områdets gårdsbebyggelse til et avgrenset område. Dette var situasjonen så langt tilbake de historiske kildene rekker. God tilgang til ferskvann, skog i utmarka, og en svært strategisk plassering mht. oppsikt med sjøveis ferdsel er andre gode lokaliseringsfaktorer for Harstadgårdens tunbebyggelse.

Øvrige registrerte kulturminner

En rekke eldre løsfunn i katalogen datert jernalder og mellomalder som ikke har oppgitte annet funnsted enn området som tilhører de gamle Harstadgårdene. Selv om dette betyr at noen av disse kan være funnet i gårdshaugen på

Harstadgård, omtales de ikke nærmere på grunn av den usikre konteksten.

Noe bedre kontekst knytter seg til merovingertidsfunn om lag 80 m NØ for Id. 59383-1. Et løsfunn (Askeladden id. 19168-1) i tilknytning til tomtegraving til dagens St. Olavs gate 44 registrert i tilveksten i 1949 (Fig. 1). Ts.4403 a-b er fra sen Merovingertid etter funnene å dømme: spyd JP type A og sverd av type R. 498 (Sjøvold 1974:140). 15 år senere ble Ts.6365, et sverd av samme type som foregående funnet i St. Olavs gate like ved nevnte adresse, 1,5 m dypt under gateplan (Sjøvold 1974:140). Våpenfunnene er gjort innenfor et avgrenset område og må anses som rester av en forstyrret grav eller gravfelt.

Tidligere arkeologiske undersøkelser

I 2000 gjennomførte UM en arkeologisk overvåking av graving av kabelgrøft for tele og el-kabler (OPI-kanal) i Harstadgårdsveien, i samme område som deler av omsøkt tiltak i 2022 (Henriksen og Lind 2024, in prep.). Grøftegravingen i 2000 skulle følge SØ-siden av vegen ut mot vegskulderen jf. plan, men ble flyttet mer inn mot midten av vegen fordi den kom i konflikt med gamle tele og kommunikasjonskabler. Da bunnen av grøfta ble nådd, viste det seg at det på nordvestsida gikk ei vannledning, som også var av eldre dato (Harstads eldste), men som fortsatt var i bruk. Det er sannsynligvis deler av byens vannforsyning som behøvde å erstattes i 2022.

Det ble registrert kulturlag på ca. 55 cm tykkelse i veikrysset ved St. Olavs gate. Over kulturlagene ble det observert et lag med grov fyllmasse. Nedover Harstadgårdsveien oppgis kulturlagene å være mellom 40-90 cm tykke. Profilene mot SØ ble dokumentert. Grøfta som ble gravd i 2000 hadde en bredde på 120-160 cm. Dybden varierte mellom 110-150 cm. Det ble registrert urørte kulturlag og spor etter den gamle sjøveien fra Harstadgården og ned mot sjøen. I lag 23 oppgis det at det kom frem en steinstruktur som trolig har inngått som mur i en huskonstruksjon, evt. som del av ei steinsatt grøft. Under overvåkingen ble det funnet

stjertpotter fra seinmellomalder/tidlig nytid og bakstehelle fra mellomalder (Ts.11274.d). Det ble også funnet en del av krittpipe som indikerer seinere bruk av gårdshaugen sammen med andre moderne gjenstander. Det ble utover innsamlede funn observert mengder med bein og lær i profilene. Det ble tatt to trekullprøver fra overvåkingen i 2000 som ble sendt inn til C14-datering som viser aktivitet på gårdshaugen AD 545-655 (prøve T-15044), AD 420-545 (prøve T-15043).

Undersøkelsen i 2000 viste at selv om mye ny og noe eldre infrastruktur tilhørende Harstad bys historisk utvikling preger gateløpene, er det stedvis bevart kulturlag fra overgangen eldre til yngre jernalder, og trolig fra mellomalder til i dag.

Lignende observasjoner ble gjort under en overvåking 2005, fra krysset St. Olavs gate/Harstadgårdveien og i gateløpet (Sørgård og Os 2005). I grøftesidene mot sørøst ble det dokumentert uforstyrrede kulturlag. Noe nord for St. Olavs gate 47 A ble tre kullprøver datert; WK-18230 Cal AD 680-880, Wk18131 Cal AD 460-650 er fra prøver fra samme profil. Merovingertid/vikingtidsdateringen er tatt fra et lag 30-40 cm over den eldste dateringen i bunn av profilen. En prøve fra bunn i en annen profil i forlengelsen av forrige mot sørvest, ble datert 595 – 680 Cal AD (Wk-18132). Kulturlagene i disse dokumenterte profilene oppgis å være opp til 1,5 m tykke. Undersøkelsen viste også kraftige tegn på forstyrrelser, og kulturlagene i St. Olav gate er beskrevet å forekomme i «søyler» av intakte lag i ellers grundig utgravde gateløp. Det kommer frem av rapporten at det ikke ble observert kulturlag i krysset mellom St. Olavs gate, noe som tyder på at disse ble fjernet etter overvåkingen i 2000. I rapporten er også byggingen av de massive AV-installasjonene (kummene) i det aktuelle krysset i St. Olavs gate beskrevet. Som nevnt viste overvåkingens i 2022 at dette krysset er fullstendig nedbygget.

I 2019 ble dreneringsgrøfting rundt bolighuset St. Olavs gate 57 noe SV for undersøkelsesområdet overvåket, og på nordvestsiden av huset ble det dokumentert profiler med uforstyrrede kulturlag (Oppvang 2020). To trekullprøver er datert. Resultatene viser seinmellomalder og tidlig nytid. (Beta-550418: 1530-1805 AD, Beta-550419: 1450-1635 AD)

Undersøkelsens relevans

Harstad kommune og nabokommunene er usedvanlig rik på gårdshauger. Det er også svært mange av disse som er undersøkt med overvåkinger og mindre utgravninger (se Henriksen 2021:7-9 for oversikt). Små arkeologiske undersøkelser hver for seg kan ikke gi et utfyllende bilde av den enkelte haugens formasjonshistorie og kulturhistoriske prosesser som forklarer denne. De kan likevel gi et visst bidrag til kartlegging av kulturlag innenfor de enkelte lokalitetene, og bedre informasjon om kulturminnets kronologi.

Selv kunnskap om små utsnitt av de enkelte gårdshaugene som overvåkningsundersøkelser ofte resulterer i, er relevante å se i sammenheng med modeller for oppkomst og utvikling av gårdshauger som regionalt fenomen. For eksempel kan undersøkelsene bidra med informasjon som kan utdype og nyansere etablerte modeller over når, hvordan og hvorfor denne typen kulturminner oppsto og utviklet seg på overordnet, regionalt plan (Henriksen 2021). Modellene er i stor grad basert på forskning i Harstadorrådet (Bertelsen 1973, 1979, 1984, 2002, 2019, Martens 2016), og resultater fra overvåkingsprosjekter fra gårdshauger i Harstad og omegn er særlig egnet til å vurderes i forhold til disse modellenes hovedkonklusjoner. Det er først og fremst i et slikt perspektiv at overvåkinger som prosjektet Harstadgården 2022 er relevant.

Kultur og bosetningshistorie

Gårdshauger er et vanlig kulturminne, og forekommer uten sammenligning hyppigst i nordnorske kystnære kulturmiljø, der nær 900 slike kulturminner er registrert. Haugene er først og fremst bygget opp av eldre bygningsrester, som torv, stein og tre og i mindre grad av annet organisk avfall fra husholdningene. Denne sammensetningen av materiale i kulturlagene skiller gårdshauger fra rene møddinger, men akkumulasjon av tykke kulturlag over tid har sammenheng med bosetting på samme sted over generasjoner. Bosettingen kan variere stort i karakter, og er for eksempel vanlige i historiske fiskevær der jordbruk og husdyrhold har spilt liten rolle i husholdningens økonomiske grunnlag, eller på steder der kombinasjon mellom jord-

og havbruk har vært grunnlag for bosettingen. I senere tid er det derfor foreslått at begrepet boplasshaug med hell kan erstatte gårdshaug, nettopp for å fange diversiteten i økonomisk grunnlag for bosettingene som resulterte i slike kulturminner. Begrepet gårdshaug er vel innarbeidet i arkeologisk fagterm, ikke minst i Askeladdens nomenklatur, og beholdes som begrep for id. 59383-1 i denne rapporten.

Det viktige er at kontinuitet i bosetting på et begrenset areal gjennom lange tidsrom er en forutsetning for at akkumulasjon av kulturlag av slikt omfang som kjenner seg ut ved gårdshauger kan skje. Slik kontinuitet kan skyldes flere forhold, men gunstig tilgang til ressurser for bosettingene på stedet, er en grunnleggende forutsetning. Optimal beliggenhet til egnet jordbruksland, ferskvannskilder, vilt, vedskog og andre ressurser på land og til havs er faktorer som har virket stabiliserende på bosettingslokalisering gjennom generasjoner. Beliggenhet i forhold til ressurser var på sin side igjen avhengig topografiske kvaliteter ved stedet som gjorde disse tilgjengelige for folk, som gode havneforhold, egnet jakt/fangstterreng, kommunikasjonsårer sjøveien og/eller til lands m.m.

De fleste gårdshaugene som er undersøkt i Harstadregionen viser tegn til at mellomalderen er en avgjørende tid for utvikling av gårds- og bosettingsstruktur nødvendig for at haugene kunne dannes, men at slike prosesser trolig også gjorde seg gjeldende tidligere. Gårdshaugen på Harstadgård er et eksempel på dette.

Det er kjent kulturlag fra jernalderen i gårdshaugen Id.59383-1, mens kulturlagene fra etterfølgende tid har vært vanskeligere å påvise. De utbyggede delene av gårdshaugen er preget av fjerning av masse, graving i forbindelse med bygging av moderne infrastruktur i veibanene m.m. Ulike tiltak de siste hundre årene har fjernet og forstyrret mye av de øvre kulturlagene. Det er i første rekke kulturlag fra de eldre fasene av stedets bosettingshistorie som har blitt identifisert og dokumentert under arkeologisk overvåking de siste drøyt 20 årene. At bevarte kulturlag fra senere perioder kan gjenfinnes i parker/hager i tilknytning til St. Olavs gate er den nevnte undersøkelsen ved St. Olavs gate 57 eksempel på.

Opprinnelig var trolig Harstadgården meget stor i omfang, fra mellomalderen i to bruk (Nedre og Øvre). Eldre jordebøker indikerer at det meste av landet fra Gansås til Sama tilhørte Harstadgårdene, men det er i tillegg kjent minst to andre selvstendige gårder i dette området. Saurbekken (Sørbekken) og Hamn (ved Harstadhamn) ble nedlagt i tiden rundt 1350. Førstnevnte ble aldri tatt opp som selvstendig gård, men beliggenheten er godt dokumentert med gårdshaugen id. 48774-1. Hamn ble fradelt til selvstendig bruk sist på 1700-tallet.

De tre gårdene, Nedre, Øvre og Nordre Harstadgård utgjorde Harstadgårdene i tidlig nytid, og hadde fellestun i områdene rundt dagens veikryss St. Olavs gate og Harstadgårdsvegen/Erikstad gate. Det meste av den kjente bebyggelsen i området var samlet der, senest fra 1600-tallet (Lysaker 1956). Rundt midten av forrige århundre er det beregnet et folketall på ca. 200 beboere i området, de aller fleste konsentrert til det lille området.

Fellestunenes beliggenhet inntil utskiftningen fra midten av 1800-tallet er nærmest konsekvent i samsvar med gårdshaugenes beliggenhet, noe som kan dokumenteres i tilfeller der gode utskiftningskart ble produsert (Fig.2). Dette er en indikasjon på at klyngetun/fellestun er et trekk ved bosettingsstrukturen i Sør-Troms med røtter tilbake til mellomalderen. Trolig var bosettingen som gårdshaugen Id-59383-1 representerer organisert i fellestun til så mange som tre større gårder. Dette kan være en viktig forklaring på at gårdshaugen på harstadgården er så mye større enn gårdshaugen på Saurbekken (id. 48774) 600 meter lenger sør. I motsetning til Harstadgård er Saurbekkens gårdshaug trolig resultat av beliggenheten til en enkeltgårds tunområde (sml. Martens 2016).

Det er liten tvil om at utbygging av en norsk småby med tilhørende infrastruktur på Harstadgårdens jorder i løpet av en kort periode på 1900-tallet har medført størst slitasje på gårdshaugens kulturlag. Lang tids tettbebyggelse, deriblant flere større trebygninger (våningshus og driftsbygninger) fra 1600-tallet frem til i dag, samt intensivt jordbruk på innmarkene rundt, har trolig gått hardt utover kulturlagene i gårdshaugen i lang tid før den urbane fasen av stedets historie.

UNDERSØKELSESMETODE OG DOKUMENTASJON

Feltmetode

Overvåkingen ble utført etter de betingelsene som lå i fylkeskommunens vedtak, og beskrevet i UMs prosjektplan. Disse kan kort beskrives å følge tidligere grøftetraseer i den grad det er mulig, og vie spesiell oppmerksomhet på de steder der moderne vann- og avløp må legges dypere enn de gamle vann/kloakkrørene.

Digital dokumentasjon

Utover fotodokumentasjon og presist innmålte prøver, er ikke dokumentasjonen utført heldigitalt. Innmåling ble utført av Brødrene Killi AS med egen Trimble CPOS. Innmålingsdata av til sammen seks prøver ble oversendt UM. Skisser ble tegnet av begge profilene, hjelpelinje (vatret med snorvater) ble målt inn for å gi profilene grunnlag for georeferanse.

Kildekritiske forhold

Harstadgården er en stor gårdshaug i utstrekning, ca. ti mål jf. Askeladden. Dens beliggenhet midt i Harstad by, samt flere hundre års historie som fellestun av tettbygd karakter og intensivt jordbruk forut for byutviklingen har slitt hardt på kulturlagene. Som følge av dette er kulturminnets haugkarakter for lengst tapt. Som tidligere redegjort for, kan ikke små og begrensede inngrep i gårdshaugene som overvåkinger ideelt sett innebærer, bidra med detaljert kunnskap om den enkelte gårdshaugens beskaffenhet og historie. For Harstadgårds tilfelle er de mange tiltakene fra de seneste ca. 100 årene i haugen ytterligere en kompliserende faktor.

I noen tilfeller har nedleggelse av vannrør o.l., trolig så langt tilbake som for 80-90 år siden, foregått etter fremgangsmåter som skiller seg fra senere tids standard, både i form av grøftedybde og hvordan grøften er gjenfylt. De eldste rørene er lagt ned i selve kulturlagene, og utgravde kulturlag er tydeligvis blitt benyttet til å pakke inn rørene og gjenfylle grøftene. De gamle grøftene til de første generasjonene av Harstadbyens vann- og avløpssystemer var innkapslet i de omrotete kulturlagene som har hatt god tid til å sette seg. Med mindre rørene i seg selv ble avdekket, var det utfordrende å identifisere områder av grøften som med sikkerhet kunne erklæres fri for moderne inngrep.

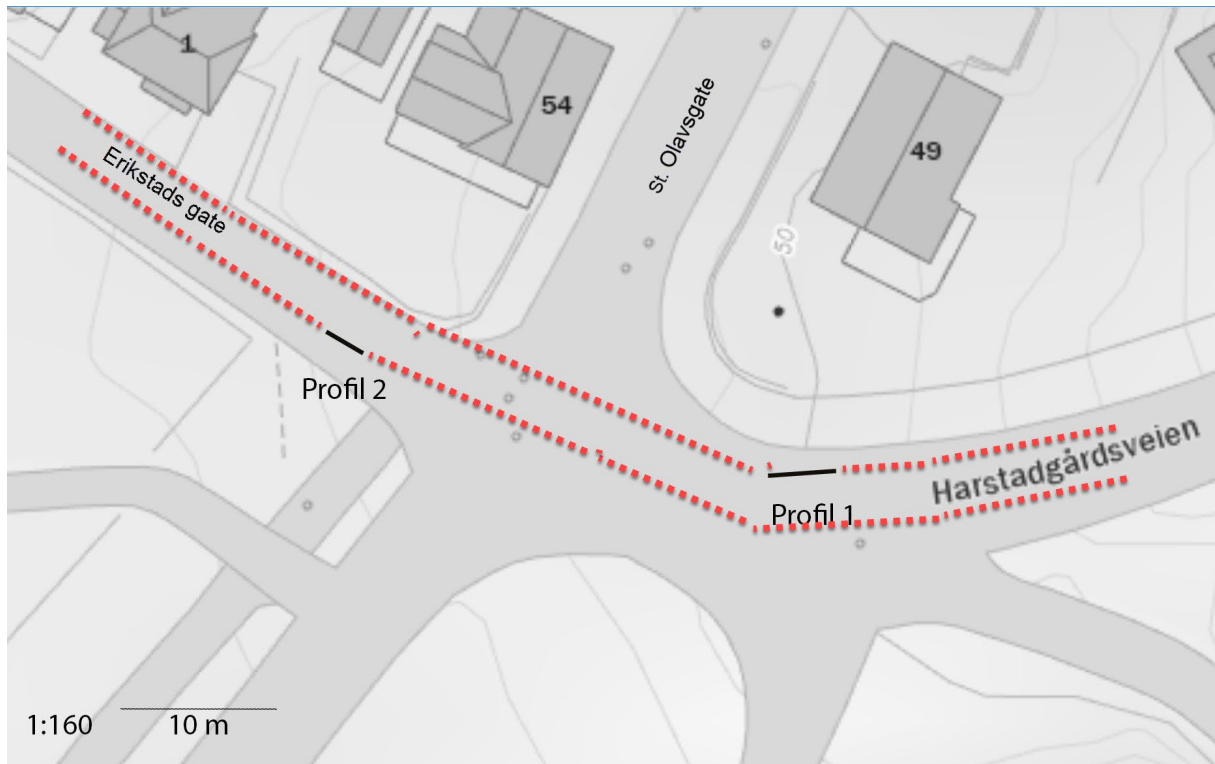
Senere tids grøfting og rørlegging har blitt gjort etter andre prinsipper, der puk og grus ble fylt i grøftene for å gi hardt underlag og fyll rundt rørene for å stabilisere disse. Denne fremgangsmåten gjør at de senere inngrepene er lette å identifisere. De er også allestedsnærværende i område som ble undersøkt. Det kan gjenfinnes rester av kulturlag som antagelig er forholdsvis uberørte, slik den omtalte overvåkingen av grøfting i 2005 viste. På slike steder ble dette påvist også i dette prosjektet. Områdene som ble vurdert interessante nok til profildokumentasjon er av svært begrenset omfang, og det er dermed ekstra vanskelig å gi tolkning av profilene som kan tilføre noe vesentlig kunnskap om gårdshaugens formasjonshistorie.

OBSERVASJONER OG RESULTATER

OMRÅDET HARSTADGÅRDVEIEN – ST. OLAVS GATE

Generelt var den delen av gårdshaugen som dekkes av dette gateløpet sterkt omrotet. Selv om det er lite igjen av gårdshaugen her, kan det være grunn til å anta at området lenger NØ, det vil si eiendommen til St. Olavs gate 49, har bedre potensiale for bevarte kulturlag. Denne eiendommen er trolig heller ikke særlig berørt av det gamle bekketaket til Øvrebekken. Dette har trolig gått i området ved tomtens sørende og mer eller mindre under dagens fortau langs Harstadgårdveiens nordside. Det er ikke grunnlag for å foreslå justering av kulturminnets avgrensning mot sørøst

basert på observasjonene under overvåkingen. Tvert om virket det som om de omrotete gårdshaugmassene fulgte kulturminnelokalitetens utstrekning, og indikerer den omtrentlige utstrekningen av gårdshaugen slik den opprinnelig var. Mot Stabburshagen tilsier topografien at avgrensingen av kulturminnet er korrekt. Det ble ikke observert kulturlag på sørsiden av grøften, annet enn spredte rester, totalt omrotet. Overvåkingen fastslo at krysset mellom St. Olavs gate, Harstadgårdveien-Erikstad gate er fullstendig nedbygget. Det ble ikke gjort løsfunn under overvåkingen, eller avdekket funn i forbindelse med profildokumentasjon.

Figur 3 Oversiktskart profil 1 og 2, nøyaktig innmålt. Grøftetraseens omtrentlige beliggenhet gjennom id. 59383-1 antydnet med rød, stiplet linje.

Figur 4 Oversikt ned Harstadgårdsveien mot sørøst. Svært omrotet, men et lite, bedre bevart område bak stigen

I grøften, rett sørvest for St. Olavs gate 49 ble et kort strekk av grøfteveggen på den nordlige siden ansett å inneholde rester etter intakte kulturlag. Både i østlig og vestlig retning er undergrunnen helt forstyrret av nyere tids inngrep. Den lille søylen av intakte kulturlag ble dokumentert med profilskisse, fotografi og prøvetaking. Profilskissen er tegnet til en total dybde av 1,2 m. Om lag 40 cm av de øverste lagene var omrotete (lag 4), men ligner gårdshaugslag.

Profil 1

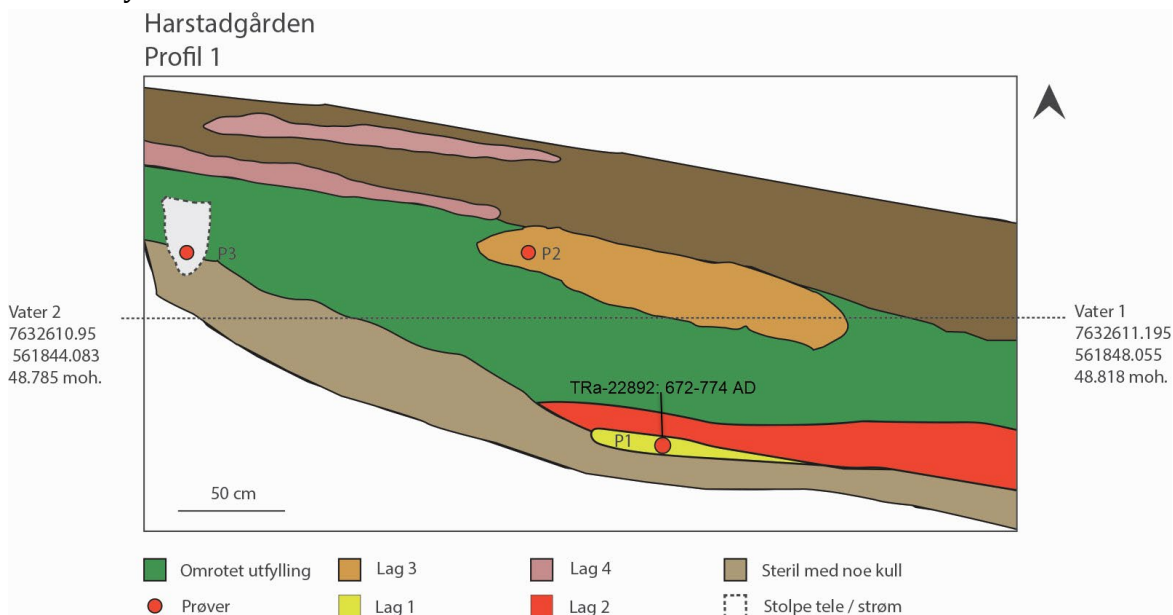

Figur 6 Mot nord, Gammel stolpe, sannsynligvis tele/strøm tidlig 1900-tall (?)

Skissen ble tegnet fra et stolpehull i nordvest som tiltrakk seg oppmerksomhet. Denne ble dokumentert på profilskissen, og en prøve ble tatt herfra (Prøve 3), se fig. 6. I ettertid er det blitt klart at også dette er del av nyere tids inngrep, nærmere bestemt en telegrafstolpe eller lignende (Fig. 5).

Under profildokumentasjon ble ikke fyllet tilhørende stolpen lagt merke til. Som bildet viser har gammel gårdshaugmasse

fulgt med når stolpen ble satt opp, noe som betyr at den ble gravet gjennom kulturlagene i relativt ny tid.

Figur 5 Profilskisse (Profil 1). Se beskrivelse i teksten

Av totalt ca. 4 m, er det kun de østligste drøye to meterne som viser kulturlag som trolig er intakte. Det nederste laget, lag 1 (gult) er et mørk grått, trekullholdig sandlag. Lag 2 (rødt) skiller seg bare ut ved å være noe lysere grått. Det grønne laget over er svært lite kulturpåvirket, dominert av lys, gråbrun silt og sand. Lag 3 (oransje) er et gult/oransje sand- og gruslag med til dels mye skjørbrønt stein. Over dette er det rester av gårdshauglag, markert med brun farge. Lag 4 er mørke, oransje sjikt i masser som ellers er svært humusrike og mørk brun av farge.

Lag 1 og 2 avviker sterkt fra typiske gårdshauglag, men bærer vage preg av kulturpåvirkning,

som en form for dyrkingslag eller aktivitetsområde nær bosetting e.l. Det er imidlertid tvilsomt at dette skal ses i sammenheng med prosessene som ligger bak dannelsen av selve gårdshaugen, men heller relateres til aktiviteter som fant sted her før akkumulasjonen av kulturlag som kjennetegner gårdshaugene tok til å danne seg.

Laget over markert i grønt er mulig at utfyllingsmasse, men er kanskje vanndeponert avsetning fra den historiske Øvrebekken. Uansett forseglet trolig dette laget lag 1 og 2 fra selve gårdshaugen. Lag 3 ble tolket som et mulig bevart lag i bunn av gårdshaugen. Dessverre inneholdt ikke prøven daterbart materiale, og tolkningen av dette som et kulturlag er usikker. Lagene over er utvilsomt rester av kulturlagene til gårdshaugen, men med alle tegn til å være sterkt omrotet.

Figur 7 Oversiktsfoto mot nord, profil 1

OMRÅDET ST.OLAVS GATE – ERIKSTAD GATE

Omtrent hele gateløpet ble åpnet under grøftingen, spesielt utenfor Erikstads gt. 1 der særlige tiltak for å sikre denne eiendommens vann- og avløp måtte iverksettes (Fig. 9). Generelt er det svært lite som gjenstår av gårdshaugen i Erikstad gate. Det er i motsetning til Harstadgårdsveien en gate som kom til som følge av byveksten, og lagt helt eller delvis på det gamle løpet til Øvrebekken (Rønning 1988). Erikstad gate må ha blitt bygget rundt 1920, året gateløpet for første gang er avtegnet på reguleringskart (Steinnes 2003:62). Det ble ikke gjort løsfunn under overvåkingen, eller avdekket funn i forbindelse med profildokumentasjon.

I alle fall er det i grøftkantens sørvestlige side at rester av gårdshauglag ennå eksisterer. Her ble det også observert et lite parti som trolig er noenlunde intakt, inneklemt mellom tydelige tegn på inngrep og forstyrrelser. Området ligger inntil inngjerdingen til eiendommen Erikstad gate 2 (Habalatigården). Videre opp Erikstad gate, nordvest for inngangen til Erikstad gate 1, virker gårdshaugen å være topografisk avgrenset inntil en bergknatt som i dag er under gateløpet. Ingen tegn til kulturlag fra en forstyrret gårdshaug ble observert nordvest for dette. Selv om dette er situasjonen i selve gaten, kan gårdshaugen likevel være korrekt avgrenset, men kulturlagene kan i så fall bare finnes bevart i sammenheng inne på dagens eiendommer Erikstad gate 1 og 2.

Figur 8 Oversiktsbilde mot nordvest. Berg under veien der gravemaskinen er i sving. Profil nærmest, og til venstre

Figur 9 Oversiktsbilde mot sørøst. Inngang til Erikstad gate 1 under kablerør. Gammelt bekkeleie?

Siden gata ble anlagt, er det blitt gravet mye i gateløpet. Det er vanskelig å avgjøre om det kun er gravearbeidene fra senere tid som står for inntrykket om at den nordre siden av gaten er fullstendig fri for indikasjoner på at det har vært gårdshauglag i området, eller at det rett og slett er her det gamle løpet til Øvrebekken gikk. Observasjoner av trekk ved den opprinnelige topografien tilsier at sistnevnte mulighet har mye for seg. Den omtalte bergknatten som ble påtruffet under veipukklaget, utelukker at bekkefaret gikk sentralt i gata, og alle observasjoner tilsier at berget strakte seg inn under grøftens sørvestkant, inn i eiendommen Erikstad gate 2. I så fall er det bare området på nordøstsida av gata, og skillet til eiendommene Jørns gate 1 og Erikstad gate 1 som kan ha rommet det gamle bekkefaret. Et gjenfylt bekkefar ville også egne seg godt til å legge de mange kablerørene som ble avdekket under prosjektet (Fig. 8)

Profil 2

I den sørvestlige grøftkanten på 2,2 m total dybde, ble det observert et parti som virket å inneholde intakte kulturlag. Det dreier seg om kulturlag på ca. 1,6 meters tykkelse under et tilsvarende tykt lag av veipukk, trolig relativt godt bevarte rester av gårdshaugen.

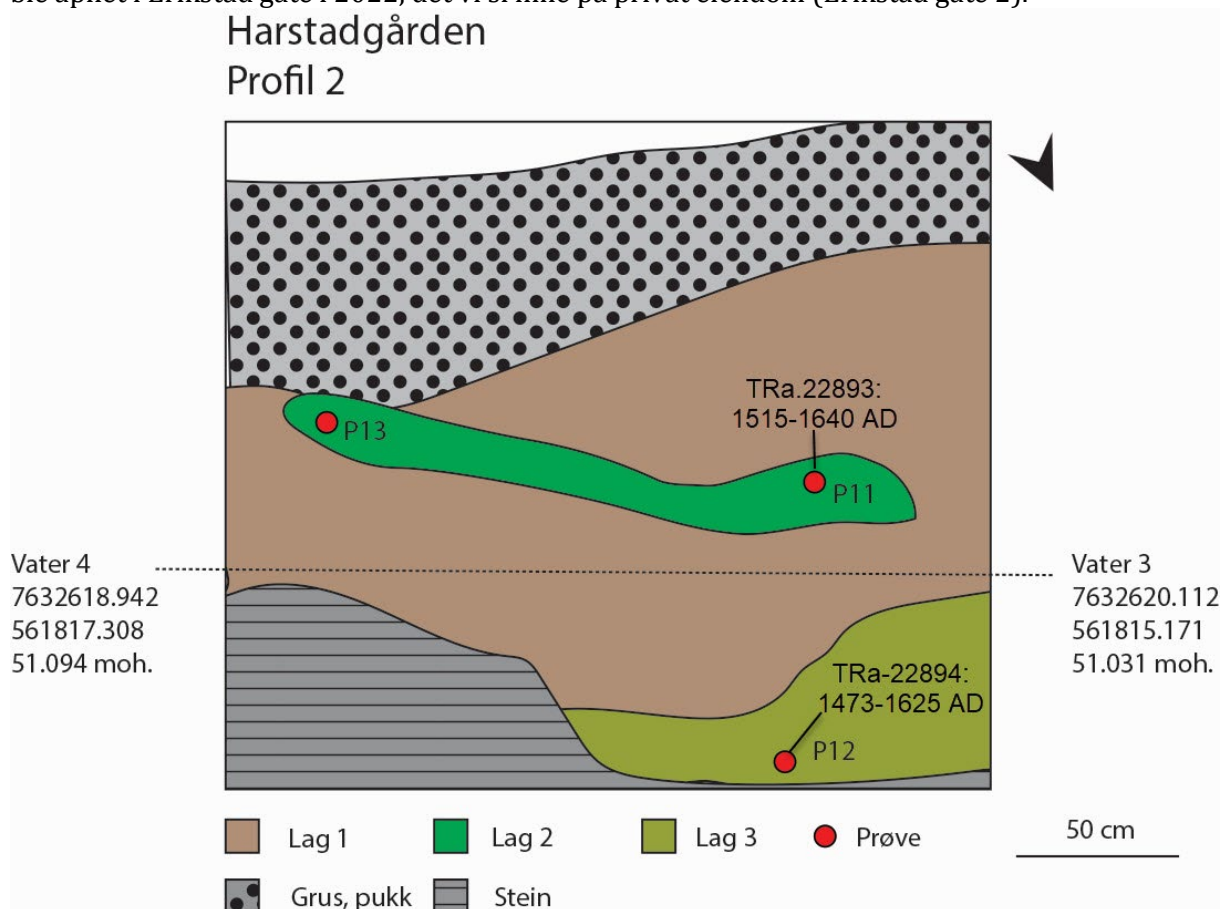
De øvre 60 cm kan være berørt av en eldre vannledning eller lignende, siden selve røret er synlig på dette nivået noe lenger mot NV i sjakten. Lag 2, svært rikt på bevart kvist/bark/tre markerer sannsynligvis et parti så dypt i gårdshaugen at det ikke ble berørt av denne grøften. Prøve 11 og 13 stammer fra dette laget. Lag 3, 20-60 cm dypere er et mørkt, humusrikt siltlag med bevarte trerester, men også kvist og bark. Prøve 12 er tatt i dette laget. Som for profil 1 er det forstyrrete lag både mot øst og vest, synlige i form av gamle rørtraseer.

Figur 10 Oversiktsfoto mot sørvest, profil 2

Observasjonene tilsier at området som ble dokumentert med profil m.m. er en relativt godt bevart søyle av kulturlag i et ellers godt omrotet område av gårdshaugen. Det kan ikke avvises at kulturlagene under den gamle vannledningen kan være nokså intakte vest for profilens avslutning, men dersom sammenhengende og relativt godt bevarte deler av gårdshaugen eksisterer i området, er det størst sannsynlighet for at disse befinner seg sørvest for grøften som ble åpnet i Erikstad gate i 2022, det vi si inne på privat eiendom (Erikstad gate 2).

Figur 11 Profilsjisse (profil 2). Lag 1 (beige) er homogen, mørk humusrik gårdshaugsjord (under veipukk). Lag 2 (mørk grønn) er et lyst, grått siltlag med kvist, bark og flis Det nederste laget, lag 3 markert med lys grønt, er et mørkbrunt humusholdig siltlag, med innslag av kvist, bark og tre lik lag 2

ANALYSE

Prøver

Alle prøvene er tatt inn med tanke på å fremskaffe daterbart materiale. Første prioritet var å gjøre utvalget fra kontekster som fremsto som noenlunde uforstyrrede og tilhørende førreformatorisk tid. Det var dernest ønskelig å ta ut prøver fra kontekster fra ulike nivå i profil, som potensielt kunne gi mer informasjon om tidsdybde i hendelser som har inngått i formasjonsprosessene til gårdshaugen i områdene som ble dokumentert.

Prøve 1-3 er tatt fra profil 1, mens prøvene fra profil 2 ble nummerert fra 11-13 (nummerering med tosifret tall i profil 2 var et tiltak for å gi unike navn til punktene Brødrene Killi målte inn).

For profil 1 viste det seg at prøve 3 fra en moderne kontekst, og prøve 2 inneholdt ikke daterbart materiale. Kun for prøve 1 var utbyttet fra prøvetakingen tilfredsstillende.

Prøvene fra profil 2 inneholdt alle daterbart materiale, men konteksten prøve 13 ble tatt fra grenser opp mot påfylt veipukk og grus, og ble ikke prioritert på grunn av en viss fare for at nyere materiale kunne ha forurenset prøven. Prøve 11 og 12 inneholdt daterbart materiale fra to nivåer i profil 2 kan gi kronologisk informasjon om to faser/hendelser i gårdshaugens historie adskilt av et homogent, svart humuslag typisk for gårdshauger.

Tabell 1 Oversikt, alle prøver. Prioriterte dateringsprøver markert med fet skrift

Kontekst	Målepkt.	N	Ø	H.O.H	Materiale
Profil1. Lag 1	Prøve 1 Ts.16295.1	7632609.941	561845.734	47.958	Trekull. 0.148 g.
Profil1, Lag 2	Prøve 2	7632611.025	561845.784	49.027	Ikke kull
Profil1, stolpe	Prøve 3	7632610.787	561846.457	48.461	Moderne telegrafstolpe Forkastet
Profil 2	Prøve 11, Ts.16295.2	7632619.673	561815.663	51.358	Tre. Skjæremærke
Profil 2	Prøve 12, Ts.16295.3	7632619.862	561815.726	50.509	Trekull, 0.297 g, dat.
Profil 2	Prøve 13, Ts.16295.4	7632619.027	561816.907	51.411	Trekull 0,808. Ikke prioritert, men katalogisert

Dateringer

Tabell 2 Dateringsresultatene. Full rapport i vedlegg

Ts.nr.	Lab. Nr.	Dat. BP	Kal. 2 sigma
16295.1	TRa.22892	1285+/-15	672-774 AD
16295.2	TRa.22893	315+/-15	1515-1640 AD
16295.3	TRa.22894	360+/-15	1473-1625 AD

Dateringsresultatene er noenlunde som forventet. TRa-22892 indikerer merovingertid, og inngår dermed i en rekke tidligere dateringer til jernalderen fra overvåkingsprosjekter på 2000-tallet. Dateringen er noe yngre enn de to som ble tatt i forbindelse med overvåkingen i samme området i år 2000 (Andreassen 2000), men samsvarer med dateringer fra St. Olavs gate i 2005

(Sørgård og Os 2005)

Fra profil 2 havner begge dateringene innenfor et kort tidsrom i seinmellomalder/tidlig ny tid. Selv om man tar utgangspunkt i kalibreringsresultatene eldre sannsynlighetsberegning for TRa-22894 (49,4 % sannsynlighet, se vedlegg), ser man teoretisk overlapp i tid med den yngre datering. Dateringene samsvarer bra med en datering fra overvåkingsprosjektet på eiendommen til St. Olavs gate 57 i 2019 (Oppvang 2019).

Tidsdifferansen mellom dateringene fra profil 2 var forventet fremgå tydelig i dateringsresultatet, siden forskjellen i dybde mellom P11 og P12 er 85 cm. Nær samtidighet i dateringene kan skyldes at området ble brukt til deponering av avfall, og at kulturlagenes mektighet er resultat av hendelser over et relativt kortvarig tidsrom. Eventuelt kan lag 2 representere at det ble gravd gjennom kulturlagene på et tidspunkt før Erikstad gate ble anlagt, det vil si at lag 2 egentlig er masser kastet opp i forbindelse med graving ned til bunns (i lag 1). I så fall snakker vi om to prøver fra samme kontekst. Det var ikke mulig å gjøre stratigrafiske observasjoner som kan avgjøre hvilken av disse mulighetene som er mest sannsynlig.

DISKUSJON

FUNNENE I LOKAL OG REGIONAL KONTEKST

Datering til yngre jernalder i nedre lag i gårdshauger i Harstadregionen er ikke uvanlig (se oversikt, Henriksen 2020). Gårdshaugen Harstadgård er fremholdt som en av gårdshaugene som trolig har kontinuerlig historie tilbake til jernalderen (Bertelsen 2019). Dette kan godt stemme. Ser man jernalderdateringene i sammenheng, stammer prøvene tatt tidligere fra tykke kulturlagsakkumulasjoner. Konteksten lag 1 i profil 1 fra denne overvåkingen stammer fra et kulturlag med kun spredte indikasjoner på menneskelig påvirkning, og har trolig ikke direkte relasjon til hus eller bosted fra perioden. En mulig tolkning av konteksten er restparti av et dyrkingslag eller fossil åkermark. Dersom gårdshaugen id. 59383-1 representerer gårdsbosetting tilbake til jernalder, er det å forvente at eldre dyrkingslag også kan forekomme nær «tunene». Et østvendt skrånende terreng er ikke en dårlig kandidat for lokalisering av åkerterreng i jernalder. Dersom tolkningen er korrekt, er det i så fall et ungt dyrkingslag sammenlignet med annen fossil åkermark påvist i regionen.

Der eldre dyrkingslag er påvist, i første rekke dokumentert i utgravningene på Hundstadneset, Kvæfjord kommune. Det ble dokumentert gode serier av dyrkningshendelser fra yngre bronsealder til yngre romertid. Over dette lå dagens pløyelag, og jordbrukshistorien fra og med yngre jernalder lot seg ikke dokumentere her (Arntzen 2010). Dette kan være tilfellet flere steder der fossil åkermark er dokumentert i Harstadregionen, der jordbruket har vært drevet intensivt fra tidlig nytid opp til i dag. Dette kan understøttes av resultatene fra registrering med maskinelt gravde søkesjakter i dyrket mark på Røkenes, Harstad k. (id. 123844-1) og utgraving i Berg/Engen i Kvæfjord (Oppvang m.fl. 2019). Ingen av dateringene fra disse lokalitetene er yngre enn førromersk jernalder. Trolig er det gårdshaugens senere dekke av det mulige dyrkingslaget (lag 1) i profil 1 som bevarte dette laget fra pløying og annen aktivitet i Harstadgårdens yngre jordbrukshistorie.

Det er ikke gitt at senere faser kan la seg dokumentere under overvåking i de sterkt graveutsatte veiløpene som dekker Harstadgård gårdshaug, men det fantes rester av dette dokumentert i profil 2. Det ble ikke funnet spor av bosetting fra tidlig- eller høymellomalder, men dateringene er indikasjoner på at bosetting på fellestunet kjent fra 1600-tallet av trolig kan trekkes tilbake til seinmellomalder. Utover at de daterte kontekstene er deponering av kvist og spinkelt trevirke, ris og småkvist som kan være gammelt gulvstrø ryddet ut fra fjøs/fehus som har stått relativt nære deponeringsstedet (sml. Henriksen 2023), er det ikke mer å legge til angående tolkning av den lille profilen.

BOSETNINGSHISTORIE

Resultatene tilføyer indikasjoner på at området var attraktivt for bosetting i jernalderen. Kanskje tunet/tunene til bosettingen som graven eller gravfeltet ved St. Olavs gate 44 lå i området ved krysset mellom St. Olavs gate og Harstadgårdveien. Den spesielle topografien i dette området av dagen Harstad by var etter alt å dømme slik at terrassen der dagens St. Olavs gate går, var det best egnede stedet å anlegge gårdsbosetting. Slik har det vært i historisk tid, og ingenting tilsier at topografien var vesentlig annerledes i jernalderen. Det er flere kvaliteter ved stedet som var gunstige for at det sentrale av id. 59383-1 kan ha huset gårdsbosetting lenge. Godt jordbruksland, tilgang til brensel i bjørkeskogene på Harstadåsen og terrenget rundt, god vanntilførsel fra Øvrebekken og suverent utsyn mot Harstadsjøen og Vågsfjorden er trolig de viktigste lokaliseringfaktorene. Havneforholdene ved Harstadsjøen var gode, og oppveide nok for litt lang vei til naust og båt.

Gode mellomalderkontekster er verken påtruffet i denne, eller tidligere overvåkinger i Harstadgård gårdshaug. Profil 2 viste at tykke kulturlag som representerer yngre faser av gårdshaugens historie kan være bevart, men det er påfallende at bosetting fra mellomalderen tilsynelatende ikke forekom her. Det samme kan sies om resultatene fra overvåkingen på eiendommen til St. Olavs gate 57 i 2019. Begge stedene ligger i utkanten av gateløpet til St. Olavs gate, og det kan åpne for muligheten til at gårdsbosettingen endret seg ved overgangen til tidlig nytid og senere. Det kan være at bosettingen var mer konsentrert til terrassen der St. Olavs gate nå ligger i mellomalderen, og kanskje også sterkere konsentrert nær det gamle bekkeløpet til Øvrebekken. Da gårdshaugen ble registrert første gang i 1964, ble dette området beskrevet som tydelig markert med en forhøyning, en visuell markering av de tykkeste kulturlagene og senter av haugen. Kulturlagene som dannet denne forhøyningen ble gravd bort, og dumpet på Bergseng sist på 1970-tallet (Top. ark, UM).

Det meste av tunområdet i mellomalderen på Harstadgård er trolig tapt. I løpet av tidlig nytid kan bosettingen ha ekspandert mot vest og sørvest, og dateringer fra overvåking i 2019 og 2022 kan fanget opp reell kronologisk utvikling av gårdshaugen. Dette er forhold som kanskje kan belegges senere ved eventuelle fremtidige undersøkelser.

Historisk kildemateriale tyder på at Harstadgårdene var blant de få gårdene i Harstadregionen som hadde landressurser attraktive nok til at stedet ikke ble liggende brakk i lengre tid etter pesten. Gode arkeologiske indikasjoner på at kontinuitet i gårdsdrift og bosetting gjennom mellomalderen faktisk var tilfelle, kan muligens fremdeles påtreffes under fremtidig overvåking eller utgraving i deler av Harstadgården id. 59383-1. Inntrykket fra denne overvåkingen er at det er små sjanser for å kunne dokumentere intakte deler av gårdshaugen med så stor tidsdybde i veibanene som dekker id. 59383, spesielt i St. Olavs gate. Enkelte områder med intakte kulturlag fra jernalderen kan derimot ligge dypt, og være forholdsvis uberørt av den moderne infrastrukturen i bakken her.

Hvordan forholdene er i parker, privat eiendom o.l. er ikke godt kjent, men det er trolig på slike steder en kan påtreffe mer intakte deler av gårdshaugens kulturlag – også fra mellomalderen og nytid.

LITTERATUR

- ANDREASSEN, D. M. 2000. Overvåking av kabelgrøft. (OPI-Kanal) i gårdshaugen «Harstadgården, Harstad k. Arkeologisk rapport, Top. Ark. UM
- ARNTZEN, J. 2010. Arkeologiske spor etter jordbruk. I Arntzen, J. og Sommerseth, I. (red.) Den første gården i Nord-Norge. Jordbruksbosetting fra bronsealder til jernalder på Kveøy. *TROMURA*, rapportserie nr. 39, UM, UIT
- BERTELSEN, R. 1973. Gårdshaugene i Harstad kommune. Et bidrag til områdets økonomiske historie i middelalderen. Magisteravhandling. Universitetet i Bergen.
- BERTELSEN R. 1979. Farm mounds in North Norway, a review of recent research. *Norwegian Archaeological Review*, Vol. 12, no. 1, s. 48-56
- BERTELSEN, R. 1984. Farm mounds of the Harstad area. Quantitative investigations of accumulation characteristics. *Acta Borealia*, vol. 1, no. 1, s. 7 - 25
- BERTELSEN, R. 2002. Saurbekken i Harstad, in: Povl Simonsen (red.), *Mellomalderarkeologi mellom Salten og Senja. Tromura kulturhistorie nr. 35*, s. 15–20
- BERTELSEN, R. 2011. Tilkomsten av fiskevær, med særlig blick på kysten mellom Vestfjorden og LoppHAVET, i Hansen, LI-Holt, R.–Imsen, S.(red.), *Nordens plass i middelalderens Europa. Samfunnsomdanning, sentralmakt og periferier*, *Speculum Boreale* 16, s. 78–88
- BERTELSEN, R. 2019. Saurbekken i Harstad som forskningsarena. Et essay om et lite frø som ble sådd i 1965. *Årbok for Harstad*, s. 100-105
- HENRIKSEN, J. E. 2021. Røkenes gård: Arkeologisk overvåking, gnr./bnr. 81/1, Harstad kommune, Troms og Finnmark fylke. *Tromura* nr. 61, Tromsø museums rapportserie
- LYSAKER, T. 1956. *Trondenes bygdebok*. Bind 3. Gårdshistorie for Trondenes herred med Harstad. Trondenes bygdeboknemd, Harstad
- OPPVANG, J. 2020. St. Olavsgt. 57, Harstadgården id. 59383. Overvåking av gravearbeid. UM Arkeologiske rapporter 2020.
- OPPVANG, J., SJÖGREN, P., OG KJELLMAN, E. 2019 Arkeologisk undersøkelse av dyrkningslag id. 147704. Tromsø museum arkeologiske rapporter https://uit.no/tmu/rapporter/rapport?p_document_id=709931
- RØNNING, H. 1988. *Harstad – min barndoms by*. A.s. Harstad Tidendes aksidenstrykkeri, Harstad
- SJØVOLD, T. 1974. The iron age settlement of Arctic Norway: A study in the expansion of European iron age culture within the Arctic Circle: Late iron age (merovingian and viking periods). Tromsø Museums skrifter X: II. Tromsø
- STEINNES, K. 2003. *Ved egne krefter. Harstads historie 1904-2004*. Harstad kommune
- SØRGÅRD, Å. og OS. K. 2005. Overvåking av graving – utskifting av vann- og avløpsledninger – Harstadgårdsvegen – Åsvegen. Arkeologisk rapport, Top. Ark. UM

Jordskifteverkets kartarkiv, RA/S-3929/T, 1859-1988, s. 49

Topografisk arkiv, UM. Notat og kartanvisning fra Harstad kommune om dumping av utgravde gårdshaugmasser fra Harstadgård gårdshaug

Vedlegg: Dateringsrapport

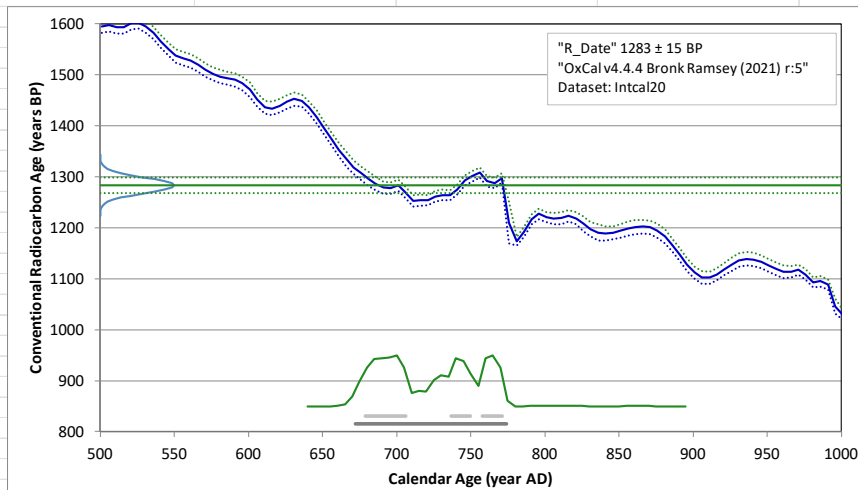
National Laboratory for Age Determination										
14C Result Report										
Jørn Erik Henriksen		jorn.henriksen@uit.no		Measurement references:			Calibration references:			
UM - Norges arktiske universitetsmuseum				Seiler et al., Radiocarbon 61(6), 2019			OxCal v4.4.4 Bronk Ramsey (2021); r:5			
Lars Thøgersveg 10							Atmospheric data from Reimer et al (2020)			
9006 Tromsø										
Sample Name	Fraction	14C content (pMC)	14C Age (rounded)	d13C (from AMS system)	Calibrated Age Ranges	Wood species	% C	mgC	Fraction Yield(%)	14C Age (not rounded)
TRa-22892 Ts.16295.1	Betula sp. -2p., Alkali residue	85.24 ± 0.16	1285 ± 15	-26.3 ± 0.8 ‰	68.3% probability 679AD (35.8%) 706AD 737AD (15.5%) 749AD 758AD (17.0%) 771AD 95.4% probability 672AD (95.4%) 774AD	Betula sp. - 2 pieces;	68	1,69	50	1283 +15/-15 BP
TRa-22893 Ts.16295.2	Betula sp., Alkali residue	96.15 ± 0.13	315 ± 10	-26.9 ± 0.4 ‰	68.3% probability 1523AD (10.7%) 1532AD 1537AD (48.0%) 1573AD 1628AD (9.5%) 1636AD 95.4% probability 1515AD (77.8%) 1591AD 1620AD (17.7%) 1640AD	Betula sp. The outermost rings have been sampled.	56	1,90	27	315 +11/-11 BP
TRa-22894 Ts.16295.3	Alnus sp. -1p., Alkali residue	95.64 ± 0.13	360 ± 10	-25.7 ± 0.5 ‰	68.3% probability 1481AD (35.6%) 1510AD 1593AD (32.7%) 1619AD 95.4% probability 1473AD (49.4%) 1523AD 1575AD (46.1%) 1625AD	Alnus sp. - 1 piece;	70	1,89	75	358 +11/-11 BP

TRa-22892

Ts.16295.1

Prøve fra gårdshaug ID 59383-1, Harstadgården, Harstad

Fraction	14C content (pMC)	14C Age BP (rounded)	d13C (from AMS system)	Calibrated Age Ranges	14C Age (not rounded)
Betula sp. -2p., Alkali residue	85.24 ± 0.16	1285 ± 15	-26.3 ± 0.8 ‰	68.3% probability 679AD (35.8%) 706AD 737AD (15.5%) 749AD 758AD (17.0%) 771AD 95.4% probability 672AD (95.4%) 774AD	1283 +15/-15 BP

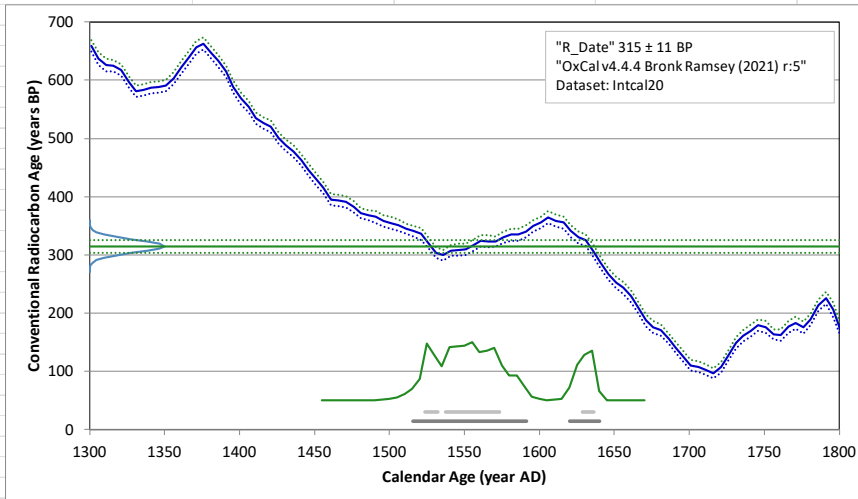

TRa-22893

Ts.16295.2

Prøve fra gårdshaug ID 59383-1, Harstadgården, Harstad

Fraction	14C content (pMC)	14C Age BP (rounded)	d13C (from AMS system)	Calibrated Age Ranges	14C Age (not rounded)
Betula sp., Alkali residue	96.15 ± 0.13	315 ± 10	-26.9 ± 0.4 ‰	68.3% probability 1523AD (10.7%) 1532AD 1537AD (48.0%) 1573AD 1628AD (9.5%) 1636AD 95.4% probability 1515AD (77.8%) 1591AD 1620AD (17.7%) 1640AD	315 +11/-11 BP

TRa-22894

Ts.16295.3

Prøve fra gårdshaug ID 59383-1, Harstadgården, Harstad

Fraction	14C content (pMC)	14C Age BP (rounded)	d13C (from AMS system)	Calibrated Age Ranges	14C Age (not rounded)
Alnus sp. -1p., Alkali residue	95.64 ± 0.13	360 ± 10	-25.7 ± 0.5 ‰	68.3% probability 1481AD (35.6%) 1510AD 1593AD (32.7%) 1619AD 95.4% probability 1473AD (49.4%) 1523AD 1575AD (46.1%) 1625AD	358 +11/-11 BP

